

Inhoud

Woord vooraf	9
Inleiding	11
Grootstedelijkheid is goed	11
Planners begrijpen steden niet	16
De stad maakt vrij	20
1. Functionele stad	29
De verkeerde toekomst	29
Een keerpunt in de cultuur?	35
Seriematig, goedkoop, binnen handbereik	39
Falende stedenpolitiek	43
2. Landbouw dankzij de stad	49
Steden als antwoord op honger en dorst	49
De complexiteit van voedsel	53
Evenwicht tussen stad en land	61
Hoe groter de stad, hoe productiever	67
3. Stad versus wingewest	73
Energie en grondstoffen voor steden	73
Het sentiment van het wingewest	76
De neiging tot herverdeling	81
4. Agglomeratievoordelen	89
Het principe van importvervanging	89
Onpraktische steden zijn beter	95
Gebrek aan agglomeratiekracht	100
5. Stad van aankomst en verschil	113
Duale steden	113
Contraproductieve stadssanering	121
Spontane gentrificatie	131

6. De trek naar de stad	139
Vasthouden op het land	139
Geen hartelijke ontvangst	147
Vrouwen hebben de sleutel	153
7. Megasteden	159
Spreiding ondermijnt	159
Azië als leerschool	169
De megastad is geen ramp	177
8. Stad en utopie	185
Terug naar het land	185
Stadsanering tegen de overbevolking	194
Suburbanisatie als praktijk	199
9. Stedelijke regimes	205
Macht aan de staat	205
Greep op de grond	218
Strategische steden	225
10. De stad als brein	233
Zelforganisatie als principe	233
Eén groot leerproces	236
Collectieve intelligentie	243
Epiloog	247
Een open vereniging als platform	247
Omkering van waarden	253
Literatuur	259
Register	265
Dankwoord	273

Woord vooraf

In april van dit jaar was ik aanwezig bij de opening van de tentoonstelling Volksvlijt 2056, georganiseerd door Zef Hemel, in de Openbare Bibliotheek van Amsterdam. Geïnspireerd door Samuel Sarphati en diens Paleis voor de Volksvlijt hadden Amsterdamse kunstenaars twaalf installaties gemaakt die elk een droom voor de toekomst van Amsterdam uitbeelden. Tijdens de opening speelde het Leerorkest uit Zuidoost. Ruim vijftig kinderen van tien tot zestien jaar speelden op de eerste verdieping een aantal arrangementen van bekende filmmuziek en zelfs het Vijfde van Beethoven. Aangestoken door hun zelfvertrouwen, vrolijkheid en optimisme liet ik me zelfs verleiden tot een dansje.

Geograaf-planoloog Zef Hemel bekleedt sinds 2012 de Wibautleerstoel aan de Universiteit van Amsterdam. Deze leerstoel bestaat sinds 1989 en richt zich op grootstedelijke vraagstukken, in het bijzonder die met betrekking tot Amsterdam. De leeropdracht die het stadsbestuur van Amsterdam de bijzonder hoogleraar in 2012 meegaf, betrof de vraag hoe Amsterdam het beste de toekomst van een globaliserende wereld kan binnentreden.

Volgens Hemel zal die die toekomst vooral gestalte krijgen in metropolen. Grote steden hebben een rijk aanbod aan kunst en cultuur, diversiteit, dynamiek en kansen. Bovendien zijn grote steden efficiënter in het gebruik van natuurlijke hulpbronnen.

Na klassiekers als Glaeser's *Triumph of the City* (2011) en Barber's *If Mayors Ruled the World* (2013) is het goed dat er nu een Nederlands boek over het fenomeen van de stad is verschenen. Het kan bijna niet anders, zeg ik als chauvinistische burgemeester, dat dit boek door een Amsterdammer is geschreven.

Het vertrouwen in de toekomst, de vrolijkheid en het optimisme van de kinderen van het Leerorkest vinden we terug in

het denken van Zef Hemel. Ik hoop dat dit boek voor haar lezers
aanleiding is om misschien niet een dansje te maken, maar toch
zeker in beweging te komen.

Eberhard van der Laan, burgemeester van Amsterdam
Mei 2016

Inleiding

Grootstedelijkheid is goed

Wat is er subliemer, spannender en fascinerender dan een hele grote stad? Een zonovergoten palmenstrand op de Bahama's, een tocht door het oerwoud van Ecuador of een glijvlucht boven de Grand Canyon is natuurlijk ook mooi. Maar een voettocht dwars door Manhattan is spectaculairder, afwisselender, adembene-mender, en biedt met alle boven- en ondergrondse voorzieningen alles wat mensen zich maar kunnen wensen en dromen: muziek, theater, kunst, winkels, snoep, snelheid, drank, voedsel, parken, sport, vertier, hoogte, vergezicht, drukte, rust, nachtleven, alles ook nog eens in overvloed en in een oneindige verscheidenheid. Een hele grote stad is eigenlijk een wereldwonder, door mensen gemaakt weliswaar, maar net als oerwouden en palmenstranden onderdeel van de natuur. Nederlandstalige boeken die een lofzang zingen op de grote stad, bestaan er opvallend genoeg echter nog amper. Doorgaans wordt er hier te lande vooral in zorgelijke termen over grote steden geschreven. Het werd tijd dat er in Nederland eens zo'n positief boek verscheen. Dat was de concrete aanleiding voor het schrijven van dit boek. Ik wilde een boek schrijven dat stelling neemt en de boel eens flink opschudt. Een pleidooi voor een metropool.

Gek dat de meeste Nederlanders nog steeds denken dat je in een middelgrote stad beter af bent dan in een echte metropool. Vraag aan een Nederlander of hij in een miljoenenstad zou willen wonen en hij zal je vol afgrijzen in de ogen staren. Hij zal zeggen dat hij tevreden is met Zutphen, Almere of Sittard. Amsterdam of Rotterdam vindt hij eigenlijk al te groot. Volgens mij berust dit op een misverstand. Grote steden zijn namelijk beter, de allergrootste zelfs het beste wat deze wereld aan mensen te bieden heeft. Hele grote steden zijn veel rijker, complexer, gevarieerder, innovatiever en duurzamer dan kleine steden, ze bieden ieder mens de grootste kansen op ontwikkeling, vooruitgang, carrière,

zingeving, geluk, ook als je arm bent. Ze maken mensen vrij en ze zullen de wereld redden. Maar veel Nederlanders lijken die boodschap niet te willen horen. Dat bleek onlangs nog. Toen de Amerikaanse topeconoom Edward Glaeser, hoogleraar aan Harvard University, met zijn *Triomf van de stad* (2011) naar buiten trad, werd hij door columnist Ewald Engelen in *Follow the Money* van 25 juni 2012 neergezet als een 'sprookjesverteller', die de 'mondiale stedenslag' om 'poen en brein' aanjaagt met 'megalomane stadsprojecten'. En in de onlangs door het Planbureau voor de Leefomgeving uitgebrachte studie over *De verdeelde triomf* wordt het recente succes van steden in verband gebracht met economische ongelijkheid. Het lijkt wel of het succes van steden eerst ontkend moet worden en als dit niet vol te houden is, verdacht moet worden gemaakt. Ook het optimisme in dit boek zullen de recensenten vast moeilijk te verteren vinden.

Mijn frustratie speelt juist nu omdat Nederland in mijn ogen hopeloos achterop is geraakt als het gaat om het bieden van grootstedelijkheid. Grootstedelijkheid is iets heel bijzonders, iets heel moois en ook buitengewoon kostbaars wat je als land niet zomaar in de schoot geworpen krijgt. Het is dat wat alleen hele grote steden aan mensen kunnen bieden: complexiteit, diversiteit, dichtheid, gelaagdheid, cultuur, beschaving, rijkdom, mogelijkheden, kansen. De wereld verandert razendsnel en de verstedelijking voltrekt zich in een extreem hoog tempo. Maar Nederland doet in deze dynamiek nauwelijks mee. In plaats van grote steden heeft ons land de afgelopen eeuw een mengelmoesje gebouwd van uiteengelegde steden, stadjes, uit hun kluiten gewassen dorpen, bijeengehouden door kluwen van wegen, spoorlijnen, viaducten, kanalen, infrastructuur. Grootstedelijkheid is hier ver te zoeken. Nog erger, de kans bestaat dat men in Nederland in een golf van verstandsverbijstering de komende jaren alles aan elkaar gaat breien, dat elke provincie het groene licht zal geven aan ontwikkelaars en beleggers voor de bouw van *factory outlet centers*, dierentuinen, pretparken, campussen, *health valleys*, golfbanen, bedrijventerreinen. Dat gebeurt nu al. De Nederlandse kust werd onlangs bijna door

de minister van ruimtelijke ordening vrijgegeven, krimpregio's proberen wanhopig het tij te keren door vliegwielprojecten te verzinnen, ruimtelijke ordening heeft in decennia niet zo weinig aanzien gehad en, wat daar nog bij komt: bouwen is nog nooit zo goedkoop geweest. De uitkomst zullen bevoegde instanties vermoedelijk aan de man brengen als 'groene deltametropool', maar dat is potsierlijk, een belediging bijna. Dan kunnen we het laatste restje grootstedelijkheid vergeten. Het is nog erger dan natuurschoon verliezen.

Nederland is nu al een van de minst duurzame landen ter wereld, al hebben wij dat beeld niet van onszelf. Wij zien onszelf juist als groen, leefbaar, buitengewoon vooruitstrevend. Maar de werkelijkheid is anders. Onze ecologische voetafdruk is al jaren veel te groot en behoort, samen met die van België, tot de hoogste ter wereld. De oorzaak daarvan schuilt mede in het feit dat na de Tweede Wereldoorlog door opeenvolgende regeringen voor een ruimtelijk-economische patroon is gekozen dat allermist houdbaar is en dat ons op termijn flink zal bezuren. Het heeft ons veel geld gekost, nee, het was erg duur, en het is ook niet veerkrachtig, te weinig divers, niet innovatief, lelijk ook. Het langjarig volgehouden spreidingsbeleid is volgens mij een ernstige vergissing geweest. En het verdrietige is dat het beste wat steden te bieden hebben – grootstedelijkheid, een grootstedelijke diensteneconomie – in dit mengelmoesje grotendeels verloren gaat of zelfs ontbreekt.

Om dit duidelijk te maken, en de ernst ervan te doen inzien, is een essay niet voldoende. Alleen een tekst van de lengte van een boek en de kracht van een pamflet kan zoiets bewerkstelligen. In dit boek, heb ik besloten, moeten grote steden centraal staan. Wat zijn steden? Hoe werken ze? Hoe groeien ze? Wat kunnen ze ons bieden? En hoe ontstaat grootstedelijkheid? Met die fundamentele vragen moet ons gesprek beginnen. Het is een serieus gesprek.

Wereldwijd zijn er de laatste jaren over steden al opvallend veel boeken geschreven. Het onderwerp zit in de lift. Hoewel, over dieren, planten, planeten, management en kunst, laat staan

economie, koken of ons brein is nog steeds oneindig veel meer gepubliceerd. En wat een stad is en wat een stad doet, lijkt toch maar weinig mensen te interesseren. Over waarom een stad groeit, bestaat nauwelijks boekenwijsheid. Aan de Nederlandse universiteiten bestaat ook geen studierichting die steden in hun geheel bestudeert. Stadsgeografie komt nog het dichtste in de buurt. Sinds kort bestaat er zoiets als *urban studies*. Maar dat is een Engelse verzamelterm voor talrijke deelstudies in de alfa-, bèta- en gammadomeinen waarin steden op de een of andere manier een rol spelen. In maart 2012 is aan de Universiteit van Amsterdam een Centre for Urban Studies opgericht, dat inderdaad al die wetenschappelijke kennis rond steden verzamelt. Samenhang ontbreekt. Nederlandstalige boeken over steden gaan vaak over die ene stad of belichten een bijzonder aspect van stedelijk leven: ongelijkheid, segregatie, sociaal gedrag, economie, ecologie, mobiliteit, bestuur, enzovoort. Zijn Nederlanders eigenlijk wel in grote steden geïnteresseerd?

Wel wordt er aan technische universiteiten stedenbouw gedoceerd. Het is een tamelijk jonge en kleine deeldiscipline in de toegepaste technische wetenschappen, die leert hoe je steden fatsoenlijk kunt inrichten en ontwerpen. Zij is nauw gelieerd aan de architectuur, die haar overigens zwaar overvleugelt. Stedenbouwkunde is een moeilijk vak en lijkt, oneerbiedig gezegd, toch vooral op een uitvergrote versie van architectuur, van het ontwerpen van gebouwen maar dan op een grotere schaal, van woonwijken, stedelijke regio's, delta's, urbane landschappen. Grootstedelijkheid ontwerpen heeft ze nooit aangedurfd. En eigenlijk is ze nooit goed uit de verf gekomen.

En dan is er planologie, door sommigen *urban management* genoemd. Ik heb het zelf gestudeerd. Planologie is nog jonger dan stedenbouwkunde. Ze gaat over het actief samenwerken van vele partijen aan de toekomst van stad en land, haar benadering is doorgaans technocratisch, bestuurlijk, managerial, soms iets met bewoners. De laatste decennia is ze zelfs overwegend technisch, juridisch en bestuurskundig van aard geworden, eerder een deeldomein van politicologie, rechten en bedrijfskunde dan van

economie of aardrijkskunde. Over steden zelf en hun bewoners kom je er niet veel te weten.

Eerlijk gezegd begrijpen we van het fenomeen stad nog steeds bitter weinig. Het is ook moeilijk om greep op steden te krijgen. Het wordt al snel onoverzichtelijk. Steden zijn namelijk enorme complexe wezens. En daar houden mensen niet van. Sommigen zien steden als technische constructies, als verknoppingen van wegensystemen, spoorlijnen, gebouwen, riolering, havens, stations, winkels en krachtcentrales, anderen zien steden eerder als verzamelingen van dicht opeengepakte mensen, die zo nu en dan de stad ontvluchten om ergens buiten te recreëren. Vaak zijn stedenstudies normatief, gericht op het oplossen van grootstedelijke problemen. Maar weinigen beschouwen steden als bijzondere natuurverschijnselen en grootstedelijkheid als een kwaliteit. Zeker in Nederland ontbreekt die interesse. Vraag me niet hoe dit komt. Onze steden zijn klein, ons lage land is kunstmatig; bij ons heerst het idee dat wij onze steden hebben gemaakt, vormgegeven en ook volledig kunnen en moeten beheersen. Elders in de wereld echter zijn de steden vaak veel groter. Daar is de notie van maakbaarheid veel minder aanwezig. Daar beseft men dat het onmogelijk is om greep op het verschijnsel te krijgen. Niet bij ons.

En waarom, vragen veel mensen zich af, zou je steden tot onderwerp van studie maken? Ze zijn er of ze zijn er niet. Als er een probleem is, wordt het opgelost. Is het onze nuchtere aard? Er lijkt ook weinig reden om de stad centraal te stellen. Vaak wordt deze simpelweg over het hoofd gezien of als een gegeven beschouwd. Economen bijvoorbeeld kunnen heel goed zonder. Zij redeneren van oudsher vanuit de natiestaat: Nationaal Inkomen, Nationaal Product, Nationale Bank, Nationale Rekeningen, zij zien steden amper als economische motoren. Steden fungeren bij hen hoogstens als decor. Voor de meesten van ons geldt hetzelfde. Dat is ten onrechte, maar het is de realiteit.

Dat kan ook komen doordat de meesten van ons al zolang in steden leven. Nederland is al meer dan vierhonderd jaar sterk geürbaniseerd. Ook al zijn onze steden klein, we kennen ze maar

al te goed. De stad is als onze jas die we elke dag dragen; we weten precies waar de naad in de voering scheurt. Bij mooi weer trekken we hem uit. Dan zijn we ineens toeristen. Stedentrips zijn onder Nederlanders erg populair. Wij zijn allen stedenexperts die steden graag met elkaar vergelijken. Vreemd genoeg zijn het grote steden die ons fascineren, maar we zijn blij als we weer thuis zijn in ons eigen dorp. Net als de krant of de auto weten we er voldoende van om ermee om te gaan. Als de stad ons niet bevalt, dan kopen we iets erbuiten. Voor velen zijn steden de laatste jaren consumptiegoederen geworden.

Planners begrijpen steden niet

Dit boek past in een reeks van boeken die gaan over steden. In de loop van mijn leven heb ik een aantal verzameld. Nu wil ik er zelf een aan toevoegen. Het begon met een weblog in 2005. Bijna elke werkdag publiceerde ik daarop een kort stukje over steden. Mijn blog werd in de loop der jaren steeds beter gelezen. Ik onderhield hem naast mijn werk als planoloog in dienst bij de gemeente Amsterdam. Het experiment liep uit de hand. Toen ik ruim vier jaar geleden hoogleraar grootstedelijke vraagstukken werd, moest ik serieus over de toekomst van steden gaan nadenken. Hoe kun je ze beter maken? Dat wilden Burgemeester en Wethouders van Amsterdam, die mijn leerstoel financieren, graag weten. Mijn studenten stelden me allerlei vragen. Ik wilde reflecteren. Ik ging college geven over de geschiedenis van mijn vak: planologie. Dat deed ik aan de hand van steden. Ik begon in Londen, in 1851, verschoof de aandacht naar Parijs, 1856, toen terug naar Manchester 1860, om verder te trekken naar Chicago, 1893, enzovoort. Daarbij liet ik vooral zien hoe snel steden van elkaar leren. Ik betrapte me er zelfs op dat steden, en niet planologen, hoofdpersonen werden van mijn historische vertoog. Baron Haussmann maakte plaats voor Parijs, John Nash voor Londen, Friedrich Engels voor Manchester, Daniel Burnham voor Chicago. Steden

zijn trots, hebben een ziel, zijn jaloers, kopiëren elkaar. Steden lijken op mensen.

Een ander vak dat ik doceerde, ging expliciet over de stad. In de eerste editie van het tweedejaars bachelorsprogramma *Cities in Transition* begon ik colleges te geven over Moskou en hoe snel deze Russische metropool van 17 miljoen inwoners van aanzien verandert. Ik wilde dat de studenten de ziel van Moskou zouden blootleggen. In het volgende jaar voegde ik daar Istanbul aan toe. Inmiddels maken ook Toronto en Seoul deel uit van het studieprogramma. Via de gesprekken met de studenten over deze steden op verschillende continenten groeide nieuwe stedenkennis, ook bij mij. Dit bracht me na vier jaar op het spoor van het boek dat ik wilde schrijven. Het idee groeide in mijn hoofd, het nam steeds vastere vorm aan. Dat boek zou antwoord moeten geven op tal van vanzelfsprekende vragen. Wat is een stad? Waarom groeien sommige steden? Kunnen megasteden bestaan? Is de stad een oplossing of een probleem? En vooral: hoe kostbaar is grootstedelijkheid? Allemaal voor de hand liggende vragen die zelden een antwoord krijgen, eenvoudig omdat niemand erbij stilstaat of de moeite neemt om het aan het breed publiek uit te leggen.

Voor mijzelf begon het met het lezen van Patrick Geddes, dat was in 1983. In de bibliotheek van het toenmalige Nederlands Documentatiecentrum voor de Bouwkunst in Amsterdam trof ik een exemplaar aan van *Cities in Evolution* (1915). Bij lezing stond ik als aan de grond genageld. Voor het eerst nam ik kennis van de wordingsgeschiedenis van steden alsof het een natuurverschijnsel betreft. Geddes (1854-1932) was voor mij een raadselachtige figuur, een Schotse bioloog, stedenbouwer en planoloog ineen, een merkwaardige allesweter, die in Dundee op darwinistische wijze stedenbouw doceerde en in Edinburgh een uitkijktoren tevens museum beheerde, gewijd aan de geschiedenis van de hoofdstad van Schotland, zijn heden en zijn toekomst. Edinburgh maakte een bloeiperiode door en stond bekend als het Athene van het Noorden. Steden zag de bioloog Geddes als levende organismen, die hij vergeleek met koraalriffen. Londen was

voor hem een poliep, een woekering die zijn gelijke niet kende in de levende wereld. Om greep te krijgen op zulke organismen moest, volgens Geddes, het werk van planners uitmonden in een veelzijdige tentoonstelling die verleden, heden en mogelijke toekomst van een stad en zijn omgeving als één geheel in kaarten en diagrammen in beeld zou brengen en zo tot inzet van een brede publieke discussie maakte, waarna het juiste plan zou worden uitgekozen. Later begreep ik dat dit hele idee terugging op Wereldtentoonstellingen, die vanaf 1851 in een lange reeks de problematische toekomst van industriesteden met hun omvangrijke, snel groeiende sloppenwijken op wetenschappelijke wijze probeerden te analyseren en verbeteren. Voor mij vatte dit de essentie van moderne ruimtelijke planning samen. Eerst moet de groei van steden in hun historische en geografische context door alle betrokkenen gedeeld en begrepen worden. Pas daarna kun je ze gaan plannen. Was het toeval dat ik het jaar daarop door de stedenbouwkundige Dirk Frieling gevraagd werd een tentoonstelling over Nederland in het jaar 2050 te maken?

Ik was niet de enige die door het virus van Geddes werd aangestoken. Patrick Geddes was de inspirator van tal van schrijvers en planologen in zijn tijd en ver na hem. Hun namen en ideeën zullen in dit boek veelvuldig de revue passeren. In die zin is dit boek weer een optelsom van boeken, niet alleen van beroemde stedenbouwers en van steden, maar ook van auteurs van boeken óver steden. De belangrijkste onder hen dient hier expliciet vermeld te worden. Haar naam is Jane Jacobs. Deze New Yorkse schrijfster van een zestal fundamentele boeken over steden is voor mij en vele van mijn vakgenoten sinds ik met haar kennismaakte, een heldin. Haar werk als activiste werd voor mijn denken zelfs wezenlijk, dat zal nog blijken.

Jane Jacobs bezocht slechts eenmaal ons land, dat was in de winter van 1984. In Amsterdam sprak ze op een avond in het Paleis op de Dam voor koningin en prins en circa honderd burgers die door het koninklijk paar voor haar lezing waren uitgenodigd. Ik was daarbij aanwezig. Ik was toen amper 27 jaar. De uitnodiging dankte ik aan mijn toenmalige baas, de architect

Dick van Woerkom, directeur van het Documentatiecentrum voor de Bouwkunst, die zelf verhinderd was en mij in zijn plaats had voorgedragen. Al eerder had ik kennisgemaakt met haar werk. Tijdens mijn studie in Groningen had ik uit pure nieuwsgierigheid een exemplaar van *Death and Life of Great American Cities* (1961) gekocht in een pas geopend filiaal van de American Book Center in de Willem Lodewijkpassage. Tijdens een excursie naar Brussel, in 1978, las ik het in één adem uit. Haar oorspronkelijke benadering van steden had me in haar vitaliteit en oorspronkelijkheid getroffen. Ook haar felle kritiek op planners die de levendige buurten op Manhattan in haar ogen vernielden en het contact met de burgers waren kwijtgeraakt, voelde ik als een appèl dat ik tijdens mijn studie nog niet eerder zo sterk had gevoeld. In Amsterdam las ik daarna *The Economy of Cities* (1969). Opnieuw werd ik geraakt door haar oorspronkelijke, menselijke en eigenzinnige analyse van steden. Dus toen ze even later Amsterdam bezocht, was dit voor mij een kans om mijn heldin in levende lijve te zien. Haar optreden voelde als een eenmalig concert van Dylan, Prince of Bowie. Van mijn vroege bewondering voor deze kleine, dappere vrouw, die in 2006 in haar woonplaats Toronto zou overlijden, draagt dit boek de sporen. Ook van haar kritiek op het vak en de vakgenoten trouwens.

Wat is die kritiek? Veel planners begrijpen steden niet. Met hun werk, schreef Jacobs, helpen ze de steden eerder om zeep dan dat ze ze helpen opbouwen. Ze brengen de diversiteit om zeep die nodig is om steden te laten groeien. Jacobs introduceerde nieuwe, andere principes van stedenbouw en planning die vaak haaks stonden op de heersende praktijk van plannen en bouwen. Haar denken was holistisch, anarchistisch, ze dacht vanuit gewone mensen, van onderop, vanuit de economie, vanuit de straat; ze bestudeerde het straatleven, het bouwblok, de openbare ruimte. Door onderzoek te doen naar diversiteit in steden stuitte ze op het vraagstuk van ondernemers. Ze ontdekte dat steden aan de basis liggen van het economische leven. Haar *Death and Life of Great American Cities* opende met een lang citaat van Oliver Wendell Holmes Jr., Amerikaanse rechtsgeleerde en auteur van

onder andere *The Common Law* (1881), waarin complexiteit als kern en doel van beschavingen wordt neergezet. Niet het simpele, zakelijke, efficiënte moet leidend zijn, maar het complexe, chaotische, omvattende, diverse. Wat Jacobs te berde bracht in al haar boeken, is precies dit: het waardevolle van grootstedelijkheid.

Het werk van Jacobs is nog steeds actueel. Ook nu nog wordt grootstedelijkheid op grote schaal gedood of in de weg gestaan. In mijn woorden: er is te veel planning van bovenaf, er zijn te veel grote projecten die losgezongen zijn van hun omgeving, er wordt in steden te veel gesloopt, de functies worden te veel uit elkaar getrokken. De mensen zijn ondergeschikt aan de gebouwen, het nieuwe is belangrijker dan het oude, steden worden bewust klein gehouden, planners begrijpen steden niet.

Ook politiek economen zien steden in de eerste plaats als plekken waar kapitaal accumuleert, het zijn in hun ogen vooral marktplaatsen en ook commandocentra waar bureaucratieën controle uitoefenen. Machtigen en machtelozen botsen er op elkaar of leiden hun levens er juist strikt gescheiden. Dat maakt ze in hun ogen altijd weer verdacht. Die belangstelling heb ik niet.

De stad maakt vrij

Laat ik, om duidelijk te maken wat grootstedelijkheid mensen te bieden heeft, mezelf als voorbeeld nemen. Ik groeide op in Emmen, Drenthe. Emmen was een nieuwe stad die na de Tweede Wereldoorlog als moderne industriekern voor Zuidoost-Drenthe moest gaan functioneren. Dat was althans het plan van de regering. Veearbeiders zouden worden omgeschoold tot moderne industriearbeiders. Fabrieken kregen subsidie als ze zich in Emmen vestigden, de overheid legde infrastructuur aan om zulke industrievestiging in Drenthe te bevorderen. Mijn vader, net als mijn moeder afkomstig uit Coevorden, ook Drenthe, kwam na zijn terugkeer als dienstplichtige uit Nederlands-Indië in 1949 te werken in een van de fabrieken,